

om våra skäl för handling är så disassocierade från moralen som Persson menat, för vad den kompletta (eller korrekta) teorin säger är oklart.

Slutligen verkar alltså Persson inte kunna dra sina drastiska slutsatser. Han har missat starka utmanare och varit för hastig. Men med detta sagt är *MR* ändå givande att läsa, för där teserna är tydliga och diskuterade i detalj är argumentationen stark. Det finns mycket att hämta och utveckla vidare.

OLOF LEFFLER

REFERENSER

- Francén Olinder, Ragnar. 2012. "Moral and Metaethical Pluralism: Unity in Variation". *Southern Journal of Philosophy* 50, nr 4, s. 583–601.
- Heuer, Ulrike. 2004. "Reasons for Actions and Desires". *Philosophical Studies* 121, nr 1, s. 43–63.
- Parfit, Derek. 2011. *On What Matters* (Vol. 1 & 2). Oxford: Oxford University Press.
- Persson, Ingmar. 2005. *The Retreat of Reason: A Dilemma in the Philosophy of Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Persson, Ingmar. 2014. *From Morality to the End of Reason: An Essay on Rights, Reasons and Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Shue, Henry. 1980. *Basic Rights*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Upplysning i det 21:a århundradet

Christer Sturmark

Fri Tanke, 2015. 539 s. ISBN 978-91-87513-84-8

Författaren till denna omfångs- och innehållsrika bok är ordförande i förbundet Humanisterna, en mycket livaktig förening som värnar om det sekulära samhället och åtskillnaden mellan religion och politik. Enligt baksidestexten är det en bok där författaren "beskriver sin egen filosofiska utveckling och tar med sig läsaren på färden" och som "tar sig an ett stort antal av vår tids besvärligaste och samtidigt politiskt känsliga frågor".

I första delen av boken presenteras olika "verktyg för att tänka klarare och effektivare i vardagen" (s. 12). Det mesta som här presenteras är ur filosofisk synpunkt rätt elementärt och okontroversiellt, men det finns några konstigheter, som t.ex. att lagen om det uteslutna tredje och motsäggelagen sägs vara samma sak (s. 118). Det ges en del instruktiva exempel på misstag eller inkonsekvenser – bl.a. i statistiska bedömningar – och magiskt tänkande som man lätt kan göra sig skyldig till (s. 137–60). Här finns också de vanligaste argumenten mot de vanligaste gudsbevisen och en klaggörande diskussion om ateism och agnosticism. Dessutom kritiska synpunkter på olika sätt att hantera eller bemöta teodicéproblemet.

Beträffande frågan om vad man ska tro på ställer sig Sturmark bakom det som Ingemar Hedenius kallade ”den intellektuella moralens maxim” – dvs. ”Tro på något om och endast om du har goda skäl att hålla det för sant” (s. 46). Denna maxim fanns ju, i denna och andra varianter, långt före Hedenius, och den godtas antagligen fortfarande av många människor. Sturmark säger att den är ”en utmärkt kompass att ha med sig på kunskapsresan” (s. 47). En läsare som försöker följa Sturmarks råd kan då känna sig benägen att fråga om Sturmark själv har några goda skäl för att hålla maximen för sann. Den frågan besvaras tyvärr inte.

I själva verket är det kanske inte så lätt att efterleva den intellektuella moralens maxim. Sturmark tror exempelvis att det finns liv, men inte enhörningar, på andra planeter (s. 92). Varför? Det är kanske sannolikare att det finns liv på andra planeter än att det finns enhörningar på andra planeter, men frågan är i så fall hur stora dessa sannolikheter är. Är de lagom stora för att man ska tro i det första fallet, men inte i det andra? Hur avgör man det?

Sturmark anser – som många andra, inklusive undertecknad – att lycka är bättre (mer eftersträvansvärd) än olycka och att frihet är bättre än ofrihet. Har han några goda skäl för att hålla detta för sant? Det verkar inte så, ty han säger att detta är en ”utgångspunkt för det sekulära tänkandet kring moral” (s. 226). Och en utgångspunkt kräver väl inga goda skäl? Men förbjuder då inte den intellektuella moralens maxim honom att tro att lycka är bättre än lidande?

Eller menar han, ungefär som utilitaristen John Stuart Mill på sin tid, att ett gott skäl för att lycka är mer eftersträvansvärd än olycka är att alla människor eftersträvar lycka? Men att alla eller de allra flesta eftersträvar något – och att vi eventuellt av evolutionen är programmerade att göra det – är väl inte ett gott skäl att hålla det för sant att det som eftersträvas är bra och eftersträvansvärt? Sturmark noterar att evolutionen har utrustat oss – och många andra djurarter – med vissa altruistiska dispositioner (s. 227–28), men inte heller detta är väl ett gott skäl att tro att lycka är bättre än olycka, eller att altruism är något eftersträvansvärt. Eller kan vi i dessa fall av någon anledning härleda ”bör” från ”är”?

Eller anser Sturmark att den intellektuella moralens maxim inte ska tillämpas på värdeomdömen och andra moraliska omdömen? Kanske menar han, som många andra, att sådana omdömen inte kan vara sanna och att det därför aldrig kan bli aktuellt att ha några skäl för att hålla dem för sanna. I så fall undrar man förstas om han har några goda skäl för att tro att värdeomdömen inte kan vara sanna. Och om det är ett värdeomdöme att säga att vissa skäl är ”goda”, så finns också problemet att man kanske inte kan ha några goda skäl för att tro att ett skäl är gott.

Men det vore naturligtvis för mycket begärt att Sturmark i en bok av

detta slag skulle lösa grundläggande värdeteoretiska och kunskapsteoretiska problem. Hans framställning innehåller ändå en hel del nyttiga påpekanden för den som vill ge sig in i diskussioner om livsåskådningsfrågor. Exempelvis detta: ”Många onödiga diskussioner skulle kunna undvikas om vi lärde oss att skilja mellan sakfrågor och smakfrågor. Alltför många dialoger havererar också för att vi inte menar samma sak med vissa uttryck” (s. 72). Det låter ju mycket vettigt. Men själv glömer han ibland bort det, t.ex. när han säger ”Om du tror att det finns troll i skogen, och jag inte tror det, har en av oss rätt” (s. 77). Hur som helst, enligt Sturmark tycks estetiska värdeomdömen gälla smakfrågor (s. 71). Och då närmar vi oss åter den fråga jag antydde ovan. Menar han att moraliska frågor är smakfrågor eller sakfrågor?

I det sista kapitlet i bokens första halva kritiserar sådant som homeopati, astrologi och diverse magiska och nyandliga föreställningar.

I bokens andra del beskrivs företeelser som det religiösa förtrycket av kvinnor i många länder, sharialagar, Islamiska Staten, Anders Behring Breiviks manifest, kristen extremism i USA, kreationism, intelligent design, och kyrkornas protester mot bl.a. vaccination och stamcells forskning (s. 267–314). Men här ingår också en översiktlig skiss av filosofins historia med tonvikt på sådant som har med upplysning och sekulär humanism att göra – samt exempel på nutida religionskritik (s. 319–74).

Vidare behandlas tillståndet i svenska kyrkan (s. 407–41) och den svenska debatten om livsåskådningsfrågor (s. 445–79). Träffande kritik riktas mot den svenska ärkebiskopen Antje Jackelén och andra kristna debattörer som Peter Weiderud, Helle Klein och Elisabeth Gerle. Samt mot svenska journalister och media som intar en okritisk hållning till kvacksalveri och flum (s. 483–94). Här redovisas också en mängd fakta, som t.ex. att 20 procent av Sveriges befolkning tror på spöken (s. 493).

Sturmark gör en tänkvärd observation när han påpekar att ”det finns inga muslimska, kristna och judiska barn”, utan endast ”barn till muslimska, kristna och judiska föräldrar”. Vi skulle ju inte kalla barn till föräldrar med sekulära livsåskådnningar för exempelvis ”socialistiska barn” och ”liberala barn” (s. 498). Han ger också avskräckande belägg för att religionskunskap inte förmedlas på ett rimligt sätt i den svenska skolan (s. 502–10).

LARS BERGSTRÖM